

EKONOMIKA PRACOVNÉHO PROSTREDIA

Alojz BARTEK

THE ECONOMY OF OCCUPATIONAL ENVIRONMENT

Abstrakt

Pracovné prostredie ako podsystem životného prostredia má štruktúru a interakcie ekonomického charakteru také zložité, že jediným správnym chápaním je chápanie integrálne v rámci „ekonomiky pracovného prostredia“. Takýto kvalitatívne nový prístup k riešeniu tejto problematiky vyžaduje striktnú aplikáciu základných ekonomických kategórií a rešpektovanie väzieb a zákonitostí, ktoré z toho vyplývajú.

KLúčové slová: pracovné prostredie, ekonomické nástroje, reprodukcia, makroekonomické a mikroekonomické aspekty, investície

Abstrakt

Occupational environment as the environment subsystem has its structure and interaction of economic nature such complex that the only correct understanding is an integral understanding in the framework of the "economy of occupational environment". Such a qualitative new approach to solving of this issue requires a strict application of basic economic categories and respecting of the links and regularities, arising there from. Key words: occupational environment, economic instruments, reproduction, macroeconomic and microeconomic aspects, investment

Úvod

V systéme trhového hospodárstva majú svoju úlohu aj ekonomické nástroje riadenia, ktoré sú dôležitým doplnkom direktívnych nástrojov riadenia. Inými slovami sústava riadenia nášho hospodárstva je kombináciou direktívnych a ekonomických (ekonomicko-finančných) nástrojov riadenia.

Ideálne by sústava ekonomických nástrojov mala pôsobiť na organizácie tak, aby starostlivosť o zlepšenie pracovného bola pre organizácie aj ich zamestnancov výhodnejšia ako nedbalosť, porušovanie zákonných ustanovení a pod.[5]

Dosiahnutie tohto ideálneho cieľa je veľmi zložitou úlohou vyplývajúcou z komplexnosti problému. Ekonomické nástroje pôsobiace v sústave riadenia na organizácie majú určitú celkovú orientáciu napr. na zvyšovanie efektívnosti výroby, znížovanie jej energetickej náročnosti a pod. Pri takejto alebo podobnej orientácii sústavy ekonomických nástrojov je jej vplyv na ochranu a tvorbu pracovného prostredia vlastne sekundárny, môže byť tak pozitívny, ako aj negatívny. Pôsobenie ekonomických nástrojov v negatívnom smere je obmedzené povinnosťami organizácie plniť určité normy (technické i právne), týkajúce sa pracovného prostredia. Na druhej strane aj pôsobenie ekonomických nástrojov v pozitívnom smere má praktické ohraničenia v hmotných limitoch - možnostiach získať konkrétne zariadenia na zlepšenie pracovného prostredia, osobných ochranných pracovných prostriedkov a pod. Sústavu ekonomických nástrojov, resp. jej orientáciu je však možné upraviť tak, aby sa obmedzili možnosti jej negatívneho pôsobenia a aby sa zvýraznilo jej pozitívne pôsobenie z hľadiska ochrany a tvorby pracovného prostredia.

Hlavným nástrojom umožňujúcim plánovité riadenie sociálneho rozvoja, a tým aj zlepšovanie pracovného prostredia v organizáciách sú programy a plány personálneho a sociálneho rozvoja organizácií.

Pracovné prostredie

Celková modernizácia a zdokonaľovanie pracovných postupov kladie veľké požiadavky na úpravu výrobných priestorov a v podstatnej miere zvyšuje celkovú náročnosť na tvorbu pracovného prostredia. Nevyhnutná je aj starostlivosť o pracujúceho človeka, ktorý v pracovnom prostredí trávi až 1/3 dňa a dané pracovné prostredie vplyva naňho s pozitívnymi, ale aj negatívnymi vplyvmi. Vytvorenie vhodného pracovného prostredia je o to náročnejšie, že sa jedná o prostredie so stále sa meniacimi podmienkami. [6] Cieľom je vytvoriť predpoklad pre optimálny výkon človeka vo výrobnom procese a zároveň uspokojiť čo najširšiu škálu jeho potrieb. Môžeme povedať, že pri tvorbe pracovného prostredia ide o súhrn faktorov, ktoré ovplyvňujú celkovú pohodu zamestnanca na pracovisku. Vytvorenie optimálnych pracovných podmienok je neoddeliteľnou súčasťou projektovej prípravy a to nielen pri novostavbách, ale aj pri rekonštrukciách existujúcich prevádzok priemyselných parkov.

Pracovné prostredie predstavuje súhrn hmotných a duchovných podmienok, s ktorými je človek v navzájom ovplyvňujúcom vzťahu pri práci a pri ďalších bezprostredne nadväzujúcich činnostiach spoločenského života. [4]

Makroekonomické aspekty ekonomiky pracovného prostredia

Z celospoločenského (makroekonomického) aspektu ekonomika pracovného prostredia má svoj dosah na tvorbu a rozdelenie spoločenského produktu v týchto okruhoch: v primárnom, sekundárnom, terciárnom.

V primárnom okruhu ide o rozdelenie spoločenského produktu, a to o priame náklady, resp. škody vzniknuté v dôsledku pracovných úrazov, smrteľných úrazov, chorôb z povolania, nevyhovujúceho pracovného prostredia, porúch, havárií technických zariadení a požiarov a o náklady vyvolané reprodukciou pracovného prostredia.

Sekundárny okruh predstavuje straty vo výrobe a má väzbu s tvorbou spoločenského produktu. Vytvorenie materiálnych a personálnych predpokladov v oblasti štátnej správy, organizácií a vo sfére výskumu, vývoja, projekcie, konštrukcie, výroby a skúšobníctva v oblasti tvorby a ochrany, riadenia a kontroly pracovného prostredia sú spolu s investíciami na ochranu kvality pracovného prostredia predmetom ekonomiky terciárneho okruhu s jeho väzbou na rozdeľovanie spoločenského produktu.

Mikroekonomické aspekty ekonomiky pracovného prostredia

Problematika ekonomiky pracovného prostredia z podnikového (mikroekonomického) hľadiska je v podstate determinovaná sústavou legislatívnych ustanovení a z nich vyplývajúcich daností. V porovnaní s makroekonomickými aspektmi je podstatne jednoduchšia, a to tak z hľadiska svojej štruktúry, ako aj z hľadiska väzieb.

Reprodukcia pracovného prostredia

Reprodukcia pracovného prostredia je okruh otázok, ktorý vyplýva z celého komplexu problémov vecne spadajúcich do ekonomiky pracovného prostredia. Táto problematika je jednou zo základných a determinujúcich otázok ekonomiky pracovného prostredia.

Reprodukciu pracovného prostredia je potrebné chápať ako kontinuálny proces tvorby a ochrany pracovného prostredia. Pri jednoduchej reprodukcii pracovného prostredia ide o také riadenie kvality pracovného prostredia, pri ktorom jeho kvalitu určujeme približne na rovnakej úrovni (ochrana pracovného prostredia). Rozšírená reprodukcia pracovného prostredia je proces jeho tvorby, pri ktorom sa najmä opatreniami investičného charakteru výrazne a pozitívne ovplyvňuje jeho kvalita. [6]

Efektívnosť investícií

V rámci ekonomiky pracovného prostredia je dôležitým okruhom otázok problematika efektívnosti investícií do pracovného prostredia.

Pri posudzovaní efektívnosti investícií a opatrení z hľadiska tvorby a ochrany pracovného prostredia veľmi často nejde iba o investície priamo do pracovného prostredia, ale o investície na modernizáciu a rozšírenie výroby, kde zlepšenie pracovného prostredia môže byť síce vedľajším, ale veľmi vítaným sociálnym efektom. Priame investície do pracovného prostredia, rôzne opatrenia na jeho zlepšenie alebo investície výrobného charakteru prinášajú okrem ekonomického efektu aj efekt sociálny. Výpočet ekonomickej efektívnosti nevyčerpáva, alebo niekedy vôbec nezachycuje všetky dôsledky zlepšenia pracovného prostredia, do objektívneho vyhodnotenia treba počítať aj sociálnu efektívnosť. Až výsledná sociálno-ekonomická efektívnosť dáva objektívnejší obraz sociálno-ekonomických dôsledkov investícií či opatrení a umožňuje objektívnejší výber optimálneho variantu riešenia.

Jedným z najdôležitejších pozitívnych efektov vkladu do pracovného prostredia je ľudské zdravie. Zdravie ľudí je jedným z najdôležitejších predpokladov spokojného života ľudí a je preto jednou zo základných cieľových hodnôt spoločnosti. Pri posudzovaní efektívnosti opatrení či investícií je preto potrebné vždy dbať na hľadisko tvorby a ochrany pracovného prostredia.

Tvorba a ochrana pracovného prostredia

Tvorba a ochrana pracovného prostredia musia vychádzať z analýzy vzájomných interakcií všetkých troch podsystémov životného prostredia. Systémový prístup k riešeniu tvorby a ochrany pracovného prostredia vyžaduje riešiť otázky v dvoch kvalitatívne odlišných rovinách:

- v prvom rade je potrebné priamo riešiť otázky kvality pracovného prostredia vo všeobecnosti a pôsobenia jeho jednotlivých faktorov na úroveň pracovného prostredia,
- druhým problémom sú otázky pôsobenia odpadových produktov pracovného prostredia na životné prostredie.

Hlavnou zásadou riadenia problematiky tvorby a ochrany pracovného prostredia je zachovanie diferencovaného prístupu k jednotlivým oblastiam hospodárstva s ohľadom na jednotlivé stupne riadenia. [2]

Jednotlivé oblasti rámcovo tvoria:

- oblasť plánovania a riadenia, v ktorej je potrebné centrálné usmerňovať investície na realizáciu opatrení zameraných na tvorbu a ochranu pracovného prostredia,
- oblasť projekcie a investičnej výstavby, v ktorej by mali byť zavedené súhrnné kritériá pre projekciu objektov, ktoré by okrem hygienických a bezpečnostných požiadaviek splnili aj ďalšie aspekty tvorby a ochrany pracovného prostredia,

- oblasť konštrukcie, v ktorej treba zaviesť do predpisov a noriem pre konštrukciu strojov a strojových zariadení všetky kritériá, aby stroje a strojové zariadenia spĺňali požiadavky súvisiace s kvalitou pracovného prostredia,
- oblasť technológie, v ktorej treba zaviesť opatrenia, ktoré by pri zavádzaní nových technických a technologických postupov zabránili ich negatívnym vplyvom na pracovné prostredie,
- oblasť kontroly a evidencie, v ktorej treba rozpracovať a zaviesť systém pravidelného sledovania a evidovania úrovne kvality pracovného prostredia,
- oblasť ekonomických nástrojov, v ktorej je potrebné prihliadať na ekonomickú stimuláciu tvorby a ochrany pracovného prostredia,
- oblasť vedy a výskumu, ktorá tvorí poznatkovú základňu tvorby a ochrany pracovného prostredia,
- oblasť výučby a vzdelávania, ktorá je neoddeliteľnou súčasťou tvorby a ochrany pracovného prostredia a ktorej cieľom je získať dostatočný počet odborníkov v oblasti tvorby a ochrany pracovného prostredia.

Vplyv vedecko-technického rozvoja na pracovné prostredie

Vplyv vedecko-technického rozvoja na pracovné prostredie môžeme na základe kvalitatívnych aspektov charakterizovať v dvoch polohách:

- horizontálnej,
- vertikálnej.

Horizontálne hľadisko berie do úvahy rast nových faktorov pracovného prostredia, napr. žiarenie, celý rad chemických škodlivín, faktory biologické, psychofyziologické atď.

Z vertikálneho hľadiska ide o rast intenzity ohrozenia jednotlivých faktorov pracovného prostredia, napr. vzrast hladín hluku, vibrácií, chemických škodlivín, mechanického ohrozenia atď.

V zásade možno hovoriť o týchto vplyvoch vedecko-technického rozvoja na pracovné prostredie:

- pozitívne vplyvy,
- negatívne vplyvy,
- kombinované vplyvy.

Pozitívne vplyvy predstavujú dosiahnutie optimálneho pôsobenia jednotlivých faktorov pracovného prostredia (napr. pri hluku, osvetlení, mikroklimatických podmienkach atď.). Pri niektorých faktoroch ide o dosiahnutie nulových hodnôt, napr. chemických škodlivín, žiarenia, prašnosti atď.

Pri negatívnom pôsobení ide o zvýšenie, resp. zníženie intenzity pôsobenia faktorov od optimálnej hodnoty.

V praxi sa v prevažnej miere vyskytuje kombinácia oboch vplyvov, a to tým spôsobom, že intenzita pôsobenia niektorých škodlivín sa zníži pri súčasnom vzraste intenzity pôsobenia iných škodlivín. [3]

Záver

Štruktúra a základné väzby ekonomiky pracovného prostredia sú v nadväznosti na uvedené zistenia determinované vecnou náplňou riadiacej činnosti systému pracovného prostredia, t.j. základným kritériom funkčnosti - ohrozením zdravia pracujúcich.

Tvorbe a ochrane pracovného prostredia musí venovať spoločnosť veľkú pozornosť. Prácu treba chápať nielen ako zdroj príjmov, ale aj ako jeden zo spôsobov uspokojovania potrieb človeka, predovšetkým potreby tvorivosti a sebarealizácie. Pracovné prostredie, v ktorom zamestnanci trávia dôležitú časť svojho života, musí byť v rámci technicko-ekonomických možností optimálne. Úroveň pracovného prostredia tvorí významnú súčasť životnej úrovne pracujúcich.

Je nesporné, že pohoda pracovného prostredia umožňuje zamestnancom vykonávať maximálne množstvo práce počas pracovnej doby pri minimálnej námahe. Preto je potrebné zvýšiť pozornosť pri voľbe, kvalite a kvantite pracovného prostredia a spätne zisťovať kvalitu prostredníctvom zamestnancov pracujúcich v danom pracovnom prostredí. Každý návrh je samozrejme potrebné zvážiť s ohľadom na možnosť pretvárania interiéru a tak vznik nepríjemných pocitov a znižovanie produktivity práce.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- [1] BAGOŇA, M. - ĎURICA, P.: Analýza sklenných systémov vo vzťahu k Nízkoenergetickým budovám, VII. Vedecká konferencia, sekcia č.7: Konštrukcie v architektúre, máj 2002, Košice, str.11-16, ISBN 80-7099-813-X
- [2] KATUNSKÝ, D. - LOPUŠŇIAK, M.: Prieskum subjektívnych pocitov zamestnancov v novej a modernizovanej priemyselnej prevádzke, 27. medzinárodná konferencia katedrií a ústavov konštrukcií pozemných stavieb Českej a Slovenskej republiky, júl 2003, Herľany, str. 81 – 84, ISBN 80-7099-992-6

- [3] KITTLER, R. - KITTLEROVÁ, L.: Návrh a hodnotenie denného osvetlenia. - SVTL, Bratislava 1968, 214 s. 2nd. ed. Alfa, Bratislava, 1975, 243 p.
- [4] KOVAŘÍK, E. - POSPÍŠIL, J. - ŠTĚDRÝ, F.: Průmyslové stavby, STNL – Nakladatelství technické literatury n. p. Praha, 1986, ISBN 04 – 712 – 86 Články v seriálových publikáciách
- [5] RUSKO, M., 2012: Environmentálna a bezpečnostná politika a manažérstvo. - In: Paradigmy zmien v 21. storočí : Hľadanie kontúr v mozaike. - Bratislava : Ekonomický ústav SAV, 2012. ISBN 978-80-7144-194-6, p. 96-115
- [6] KRÁLIKOVÁ, R. - SOKOLOVÁ, H., 2012: Prístupy k hodnoteniu pracovného prostredia v priemysle. - In: Manažérstvo životného prostredia 2012 : recenzovaný zborník referátov z 12. vedeckej konferencie so zahraničnou účasťou : Bratislava, 19.-20. november 2012. - Žilina : STRIX, 2012 S. 109-113. ISBN 978-80-89281-85-5

ADRESA AUTORA:

Ing. Alojz BARTEK, PhD.,

Sociálna poisťovňa, ústredie, Ul. 29 augusta, 813 63 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: alozj.bartek@socpoist.sk

RECENZIA TEXTOV V ZBORNÍKU

Recenzované dvomi recenzentmi, členmi vedeckej rady konferencie. Za textovú a jazykovú úpravu príspevku zodpovedajú autori.

REVIEW TEXT IN THE CONFERENCE PROCEEDINGS

Contributions published in proceedings were reviewed by two members of scientific committee of the conference. For text editing and linguistic contribution corresponding authors.